

Павлюк Н. І.
П12 Географія України. 8 клас: навч.-метод. посібник.
[Текст] / Н. І. Павлюк. — Х. : ВГ «Основа», 2017. — 136 с. :
табл. — (Серія «Мій конспект»).

ISBN 978-617-00-3064-1.

Методичний посібник містить конспекти усіх уроків курсу географії України 8 класу за оновленою програмою (редакція 2015 р.). Конспект кожного уроку розміщено на окремому аркуші. Містить методично грамотно оформлені мету, тип уроку, перелік мінімально необхідного обладнання, базових понять, стислий зміст етапів уроку залежно від його типу. Тобто є готовим планом-конспектом уроку, що заощаджує час учителя на планування й оформлення поурочних конспектів.

Передбачено місце для записів учителя, що зробить розробку уроку по-справжньому авторською, пристосованою для власних особливостей викладання.

Для вчителів географії.

УДК 91

Навчально-методичний посібник

Серія «Мій конспект»

ПАВЛЮК Наталія Іванівна

ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ.

8 клас

Головний редактор *В. М. Андрєєва*

Відповідальний за видання *Ю. М. Афанасенко*

Технічний редактор *О. В. Лебєдева*

Коректор *О. М. Журенко*

Підп. до друку 20.04.2017. Формат 84×108/16. Папір офсет.
Гарнітура Шкільна. Друк офсет. Ум. друк. арк. 14,28. Зам. № 16-06/20-05.

ТОВ «Видавнича група «Основа»».

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи КВ № 11393-269Р від 26.06.2006

Україна, 61001, м. Харків, вул. Плеханівська, 66.

Тел. (057) 731-96-33. Email: office@osnova.com.ua

Надруковано у друкарні ТОВ «ТРИАДА-ПАК»

Свідоцтво ДК № 4926 від 25.06.2015 р.

м. Харків, вул. Киргизька, 19. Тел. +38(057)703-12-21

www.triada-pack.com, e-mail: sale@triada.kharkov.ua

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. ГЕОГРАФІЧНА КАРТА ТА РОБОТА З НЕЮ	
Тема 1. Географічна карта	9
Тема 2. Топографічні карти	13
РОЗДІЛ II. ГЕОГРАФІЧНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ	
Тема 1. Україна на політичній карті Європи і світу	19
Тема 2. Формування території України	23
Тема 3. Україна на карті годинних поясів	25
РОЗДІЛ III. ПРИРОДНІ УМОВИ І РЕСУРСИ УКРАЇНИ	
Тема 1. Рельєф, тектонічна та геологічна будова, мінеральні ресурси	31
Тема 2. Клімат і кліматичні ресурси	45
Тема 3. Води суходолу і водні ресурси	55
Тема 4. Ґрунти та ґрунтові ресурси	63
Тема 5. Рослинність	67
Тема 6. Тваринний світ України	69
Тема 7. Ландшафти України	73
Тема 8. Природокористування	91
РОЗДІЛ IV. НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА СВІТУ	
Тема 1. Демографічні процеси та статево-віковий склад населення світу та України	99
Тема 2. Розселення	105
Тема 3. Етнічний склад населення	111
Тема 4. Релігійний склад населення	115
Тема 5. Зайнятість населення у світі й Україні	117
РОЗДІЛ V. ПРИРОДА ТА НАСЕЛЕННЯ СВОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО РЕГІОНУ	
Тема 1. Географічне положення, адміністративно-територіальний устрій, історія формування і розвитку	123
Тема 2. Природа регіону	125
Тема 3. Населення регіону	129
КАЛЕНДАРНЕ ПЛАНУВАННЯ	131
ЛІТЕРАТУРА	136

ПЕРЕДМОВА

До Вашої уваги запропоновано посібник із серії «Мій конспект», створений задля максимального полегшення підготовки вчителя до уроку. Кожний урок розміщено на окремому аркуші і є готовим конспектом уроку. Форматування аркуша, а саме наявність стовпчика для нотаток дозволить учителю внести до уроку власні пояснення, акценти, запрограмувати прийоми роботи, додатковий матеріал тощо, що зробить урок абсолютно «власним», пристосованим до запитів, умов і можливостей учителя й окремих класів.

Цей посібник розроблено для курсу географії 8 класу «Україна у світі: природа, населення» відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392, та наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 06.06.2012 р. № 664. Він містить конспекти усіх уроків курсу у чіткій відповідності новій навчальній програмі курсу (тематика, кількість і порядок викладення матеріалу). Розроблені 64 уроки, запланований резерв часу становить 6 годин.

Визначено мету уроку за основними напрямками здійснення освітньої діяльності учителя на уроці — навчальним, розвивальним, виховним. Навчальна мета уроку обумовлена вимогами курсу до основних знань, умінь та навичок учнів, зазначених у програмі. Розвивальну мету окреслено залежно від можливостей уроку щодо розвитку загальноосвітніх компетентностей та здібностей учнів (особливостей мислення, уяви тощо). Виховна мета уроку спрямовує діяльність учителя на виявлення можливостей матеріалу уроку у справі виховання молодого покоління.

Зазначено тип уроку залежно від найбільш доцільної, на думку автора, його структури. У переліку обладнання вказано мінімально необхідний комплект засобів навчання, який повинен бути в будь-якому загальноосвітньому початковому закладі. Цей перелік учитель може доповнити залежно від оснащення школи засобами навчання географії. Зазначені опорні й базові поняття кожного уроку.

Окремі уроки доповнені переліком географічної номенклатури. Ці об'єкти зазначені у програмі як обов'язкові для опрацювання учнями.

«Тіло» конспекту поділено на основні організаційно-методичні етапи уроку відповідно до його типу. Для кожного уроку запропоновано варіант мотивації навчальної діяльності учнів. Він спрямований викликати зацікавленість учнів до нових знань й бажання виконати для цього запропоновані вчителем види діяльності.

Для етапів актуалізації опорних знань та закріплення нових запропоновані запитання й завдання, які спрямовані на виявлення найактуальніших для даного уроку знань. Ці запитання й завдання вчитель на власний розсуд може легко трансформувати залежно від обраного ним прийому роботи, наприклад, провести бесіду або організувати «мозковий штурм».

Етап перевірки домашнього завдання виділений у тих уроках, де матеріал попереднього й наступного уроку має слабку наступність. Там, де простежено чітку логічну зв'язку двох уроків, етап перевірки знань, по суті, перетворюється на етап актуалізації опорних знань.

Етап підсумку уроку детально не розкритий, оскільки він насамперед залежить від обраних учителем прийомів роботи і може «автоматично вималюватися» у ході діяльності учнів.

Домашнє завдання містить обов'язкове опрацювання параграфа підручника, завдання щодо власних досліджень та проектної діяльності, які зазначено в навчальній програмі, або доцільно провести як випереджальне завдання на наступний урок.

Основний етап уроку (переважно це формування нових знань, умінь та навичок) має детальне планування за змістом навчального матеріалу.

Підсумкові уроки за розділами чи окремими темами вчитель звичайно проводить на власний розсуд. Але в будь-якому випадку вчителю пригоді стануть розроблені завдання за типом традиційної перевіркової роботи.

Посібник орієнтовано у першу чергу на навчальну програму курсу і тому може з легкістю корелюватися з будь-яким обраним учителем підручником.

Сподіваємось, що посібник надасть вам, шановні вчителі, реальну допомогу в підготовці до уроків, заощадить час для нових творчих пошуків.

Автор

ВСТУП

Дата _____

Клас _____

УРОК 1

ОБ'ЄКТИ ВИВЧЕННЯ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ ФІЗИЧНОЇ ТА СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ УКРАЇНИ. ДЖЕРЕЛА ГЕОГРАФІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Мета:

навчальна: з'ясувати особливості нового курсу, об'єкти його вивчення; сформувати стійке розуміння відмінностей фізичної та соціальної географії; ознайомити з їхніми методами дослідження, продовжити формування основних навичок роботи з джерелами географічних знань;

розвивальна: розвивати науковий світогляд, інтерес до географії як прикладної науки;

виховна: виховувати повагу до колективу.

Тип уроку: формування нових знань, умінь, навичок.

Обладнання: підручник, атлас, контурні карти, фізична карта світу, політична карта світу, різноманітні карти України природничої й суспільної тематики, зразки різноманітних джерел знань з географії України.

Опорні та базові поняття: географія, фізична географія, суспільна географія, об'єкт і метод географічного дослідження, джерело географічної інформації.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК УЧНІВ

- ♦ Що вивчає наука географія?
- ♦ З якими географічними курсами ви познайомились в попередніх класах? Що конкретно ви вивчали? Що дають нам ці знання?
- ♦ Якими джерелами знань ви користувались під час вивчення попередніх курсів географії?

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТА ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ми починаємо вивчати новий курс, який дасть вам дуже багато відповідей. Наприклад, чому експортними галузями нашої країни є металургія та сільське господарство? Які місця України можуть вабити туристів з усього світу? Які релігії існують у світі, у чому відмінності між ними та які з них сповідують громадяни України? Будьте уважні й активні, і ви дізнаєтеся багато цікавого про місце нашої країни у світі.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Географія (комплекс наук)

Фізична — вивчає властивості, зміни в часі, закономірності розташування території природних компонентів (ресурсів), природних умов, природних комплексів для кращого використання природних багатств країни.

Суспільна — вивчає особливості населення, його регіональні відмінності.

Економічна — вивчає господарство, особливості й закономірності його розміщення.

2. Організація збору географічної інформації

- **Стационарні дослідження** — регулярна діяльність «на одному місці». Залежно від об'єктів спостереження (мети): геоморфологічні, гідрологічні, ґрунтові, біогеографічні, комплексні тощо;
- **екскурсії** — стисле ознайомлення з фізико-географічними об'єктами для поглиблення знань, відпрацювання певних навичок;

- *експедиції* — довгострокові дослідження (поєднання стаціонарних і екскурсійних форм) окремих природних компонентів і умов або природних комплексів загалом;
- *дистанційні дослідження* — сучасна форма організації, заснована на використанні досягнень техніки (космічної, аеро-, підводної тощо).

3. Методи географічних досліджень (умовна класифікація):

- а) за формою отримання даних:
 - спостереження і вимірювання — робота метеостанцій, зйомки космічних супутників;
 - експеримент (науково-організований дослід);
 - моделювання (створення моделей аналогічно природним комплексам або віртуальних) — заповідники, географічні карти, комп'ютерна модель утворення балки;
 - опитування — перепис населення;
- б) за джерелами знань: картографічні; вивчення спеціалізованої літератури; обробка статистичної інформації; ГІС тощо;
- в) за розумовою діяльністю: порівняння; аналіз; прогнозування;
- г) за організацією досліджень: камеральні; стаціонарні; експедиційні; дистанційні; комплексні.

4. Джерела географічної інформації

- а) Спеціалізована наукова і популярна література: енциклопедії, словники, довідники тощо.
- б) Інтернет-джерела. Містять інформацію, накопичену в різних країнах світу (наукові, популярні описи, статистичні дані, фото- й відеоінформація, форумний обмін думками тощо).
- в) Періодичні видання і засоби масової інформації.
- г) Нетрадиційні джерела географічної інформації: художня література, твори образотворчого мистецтва, твори прикладного мистецтва тощо.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

- ♦ Назвіть основні методи географічних досліджень.
- ♦ Якими методами досліджень ми користуватимемося під час вивчення курсу?
- ♦ Які знання про Україну ви шукатимете в розділі фізичної географії підручника, а які — суспільної?
- ♦ Назвіть джерела географічної інформації. Яку інформацію можна з них отримати?
- ♦ Демонстрування вмінь пошуку в наявних у класі енциклопедіях чи словниках певної інформації.
- ♦ Наведіть приклади географічних видань. Продемонструйте їх. Складіть анотацію до одного з них.
- ♦ Чим відрізняються між собою енциклопедії, довідники, словники?
- ♦ Вам потрібно отримати якомога більше інформації про відоме місце України (за вибором). Як ви це робитимете?

VI. ПІДСУМКИ УРОКУ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ♦ Опрацювати § _____
- ♦ Ознайомитися із сайтом Державної служби статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua/>. Поцікавитися інформацією в закладці «Юним громадянам».
- ♦ Окремим учням (за бажанням) — підготувати повідомлення про дослідження території України Геродотом, Г. де Бопланом, С. Рудницьким.

УРОК 2

Дата _____

Клас _____

ГЕОГРАФІЧНІ ВІДОМОСТІ ПРО ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ В МИНУЛОМУ. ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕРОДОТА, Г. БОПЛАНА, С. РУДНИЦЬКОГО. СУЧАСНІ ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета:

навчальна: ознайомити учнів з історією географічних досліджень території України від найдавніших часів до сучасності; висвітлити основні напрямки сучасних досліджень у рамках фізичної та суспільної географії;

розвивальна: розвивати науковий світогляд, інтерес до географії, продовжити формування навичок самостійного здобуття знань, роботи з додатковими джерелами інформації;

виховна: виховувати повагу до видатних дослідників нашої країни.

Тип уроку: формування нових знань, умінь, навичок.

Обладнання: фізична карта України, портрети дослідників.

Опорні та базові поняття: географічні дослідження, літературні і картографічні джерела минулих часів, Українське географічне товариство, Національна академія наук України.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК УЧНІВ

- ♦ Що вам відомо з курсів історії України, літератури про територію України в минулі часи?
- ♦ Які з відомих вам дослідників давніх часів описували територію України?
- ♦ Як у минулі часи люди накопичували і передавали знання про відомі їм землі?
- ♦ З попередніх курсів географії пригадайте основні напрямки сучасних географічних досліджень Землі.

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТА ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ми часто говоримо, що наша країна багата своїми природними ресурсами, вигідними для життя людини природними умовами. Сьогодні ми починаємо згадувати тих, хто відкрив їх для нас й продовжує відкривати.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Географічні відомості про територію України в минулому

- Геродот (484 р. — 425 р. до н. е.) описував землі Скіфії (північне Причорномор'я і Придніпров'я) в однойменній праці.
- Описи Південної України залишили Страбон, Гіппократ, Птолемей, Пліній Сарпий та інші.
- Цікаві дані містяться в літописах, літописних кодексах, княжих грамотах, хроніках, гетьманських універсалах, листах, реєстрах, актах, ревізіях, літературних творах, казках, піснях.

Найціннішим твором того часу є Літопис Руський («Повість временних літ», Київський і Галицько-Волинський літописи), саме тут міститься перший відомий нам спомин назви «Україна».

Збереглися описи наших земель в працях арабських і західноєвропейських авторів.

- Гійом Левассер де Боплан (1600–1673 рр.) дав значний опис багатьох українських земель, склав їх перші детальні карти.
- 1721 р. — відкриття родовищ кам'яного вугілля в Донбасі.
- «Учені подорожі» В. Ф. Зуєва (дослідження Подніпров'я, відкриття тут залізрудних відкладів, експедиція до Криму), П. С. Палласа (перше детальне вивчення Криму).

2. Географічні дослідження XIX–XX ст.

Дослідження стають детально спрямованими на вивчення окремих природних компонентів та умов території країни, активізується вивчення людини як суспільної складової країни.

- П. П. Чубинський (1839–1884 рр.) — дослідник-народознавець, один з організаторів Українського географічного товариства.
- В. В. Докучаєв (1846–1903 рр.) — комплексно досліджував природу Полтавщини, причорноморських степів; засновник ґрунтознавства.
- П. А. Тутковський (1858–1930 рр.) — проводив значні геологічні і гідрологічні дослідження, висунув гіпотезу походження лесів.
- А. Реман (1840–1917 рр.) — проводив геоботанічні дослідження Карпат, Поділля, заснував першу в Україні (Львівський університет) географічну кафедру.
- В. І. Вернадський (1863–1945 рр.) — перший президент Академії наук України, видатний геохімік, творець теорії про біосферу, керівник комісії з вивчення природних багатств України.
- С. Л. Рудницький (1877–1937 рр.) — польовий дослідник і географ-теоретик широкого профілю, засновник і перший керівник Українського науково-дослідного інституту географії та картографії.
- Г. М. Висоцький (1865–1940 рр.) — географ-енциклопедист, дослідник взаємозв'язків різних природних компонентів, засновник ландшафтознавства.
- П. С. Погребняк (1900–1976 рр.) — географ-енциклопедист, організатор еколого-географічних стаціонарів у різних природних зонах країни.
- Б. І. Срезневський (1857–1934 рр.) — один із засновників метеорологічної служби країни, розробив кліматологічне районування України.
- В. Г. Бондарчук (1905–1993 рр.) — дослідник геологічної будови і корисних копалин України.
- В. М. Кубійович (1900–1985 рр.) — автор багатьох наукових робіт, присвячених Україні, виданих за кордоном, тому позбавлених радянських доктрин.

3. Сучасні географічні дослідження

Сучасні географічні дослідження України відбуваються планово і цілеспрямовано завдяки діяльності науково-дослідних інститутів НАНУ (Інститут географії, Інститут геологічних наук, Український науково-дослідний гідрометеорологічний інститут та ін. фахові інститути), географічним кафедрам ВНЗ, Українському географічному товариству.

Сучасні дослідження спрямовані на пошуки нових родовищ корисних копалин, вивчення і прогнозування розвитку природних комплексів, моніторинг навколишнього середовища, охорону природи України, демографічні, трудові процеси та прогнози, аналіз й прогнозування релігійних, національних, електоральних та ін. особливостей суспільства тощо.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

- ♦ Що було відомо про територію України в античні часи?
- ♦ Розкажіть про перші карти України.
- ♦ Чим сучасні географічні дослідження відрізняються від досліджень попередніх часів?

VI. ПІДСУМКИ УРОКУ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ♦ Опрацювати § _____
- ♦ Ознайомитися з основними науковими підрозділами та напрямками їх досліджень Інституту географії НАН України (<http://igu.org.ua/>).

РОЗДІЛ І. ГЕОГРАФІЧНА КАРТА ТА РОБОТА З НЕЮ

Дата _____

Клас _____

ТЕМА 1. ГЕОГРАФІЧНА КАРТА

УРОК 3

ЗОБРАЖЕННЯ УКРАЇНИ В КАРТОГРАФІЧНИХ ТВОРАХ. ЕЛЕМЕНТИ КАРТИ, КАРТОГРАФІЧНІ ПРОЕКЦІЇ ТА ВИДИ СПОТВОРЕНЬ НА ГЕОГРАФІЧНИХ КАРТАХ. СПОСОБИ ЗОБРАЖЕННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ОБ'ЄКТІВ ТА ЯВИЩ НА КАРТАХ

Мета:

навчальна: розширити знання учнів про карти як найважливіші джерела географічної просторової інформації, про особливості їх створення; узагальнити й систематизувати знання про способи зображення географічних об'єктів та явищ на картах; удосконалювати вміння і навички роботи з картою;

розвивальна: розвивати аналітичне, просторове мислення, удосконалювати навички читання карт як джерела просторової інформації;

виховна: виховувати відповідальність.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручник, атлас, фізичні й тематичні карти України, окремих її регіонів, глобус.

Опорні та базові поняття: карта, масштаб, картографічна проекція, картографічні спотворення, спосіб картографічного зображення, легенда карти, рамка карти.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК УЧНІВ

- ♦ Що таке географічна карта? Яку інформацію з неї можна отримати? Як вони різняться?
- ♦ Як сферичну поверхню Землі зображують на площині?
- ♦ Як на карті відображаються об'єкти, явища? Наведіть конкретні приклади.

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТА ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Під час вивчення попередніх курсів географії, історії ви вже познайомились з багатьма картами. Якщо під час відповіді на питання учителя вам дозволяють користуватися картою, ви полегшено зітхаєте — карта — готова відповідь, тільки треба уміти її прочитати. Сьогодні ви дізнаєтесь, як саме створюють карти, як упізнати спотворення, що обов'язково виникають на картах.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Зображення України в картографічних творах

Відомо близько 10 картографічних зображень первісних часів, знайдених на території України. Картографування території України відбувається відповідно до розвитку науки картографії.

2. Елементи карти

Картографічне зображення — сукупність даних про об'єкти та явища, їх розташування, якості, взаємозв'язки тощо. На **загальногеографічних** картах відображені населені пункти, шляхи сполучення, рельєф, гідрографія, політико-адміністративні кордони, суспільно-економічні та культурні об'єкти та ін., що дає загальне уявлення про певну територію. **Тематичні карти** мають географічну основу, що є прив'язкою для спеціального змісту, і спеціальний зміст (тематичний).

Легенда карти — система використаних умовних знаків та текстових пояснень. Для топографічних карт вони уніфіковані, тому складені спеціальні таблиці. На тематичних картах легенда розміщена на аркуші карти.

Зарамкове оформлення карти — будь-які доповнення до картографічного змісту карти (графіки, таблиці, підписи тощо), що тематично пов'язані з ним, доповнюють, пояснюють його.

2. Картографічні проекції

Математичні способи перенесення зображення поверхні земної кулі на площину. Вибір проекції залежить від призначення карти і місцеположення території.

Проекції за допоміжною геометричною фігурою:

- **циліндричні** (на умовний циліндр) — *нормальні* (вісь фігури збігається з віссю Землі) застосовують для відображення приекваторіальних територій, *поперечні* (вісь фігури перпендикулярна до вісі Землі) застосовують для створення топографічних карт; загальний вигляд проекції — прямі лінії паралелей і меридіанів;
- **конічні** (на умовний конус) — *нормальні* (вісь фігури збігається з віссю Землі), *поперечні* (вісь фігури перпендикулярна до вісі Землі) застосовують для відображення материків і океанів, територій, розташованих у середніх широтах; для створення карт світу інколи використовують кілька допоміжних конусів (*поліконічна проекція*); загальний вигляд нормальної проекції — прямі лінії меридіанів і дугоподібні паралелі;
- **азимутальні** (на площину) — *нормальні* (поверхня дотична до полюсу) застосовують для відображення приполярних територій, *поперечні* (поверхня дотична до екватора) застосовують для виготовлення карти півкуль і зображення приекваторіальних територій; загальний вигляд нормальної проекції — меридіани зображені прямими лініями, що виходять з однієї точки, а паралелі — концентричними колами.
- *довільні* (на умовну, складну поверхню).

3. Види спотворень на географічних картах

Спотворюються форми, кути, довжини ліній, площі. Існують точки або лінії нульових спотворень.

Проекції за уникненням спотворень:

- *рівнокутні* — відсутні спотворення кутів;
- *рівновеликі* — відсутні спотворення площ;
- *рівнопроміжні* — відсутні спотворення довжин ліній вздовж паралелей чи меридіанів.

Карти України переважно створюють у нормальній конічній рівнопроміжній проекції.

4. Способи зображення інформації на картах

Способи: значковий, ареалів, якісного фону, кількісного фону, ізоліній, ліній руху, картограм, картодіаграм, точковий.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

- ♦ У яких проекціях виконані запропоновані вчителем зразки карт?
- ♦ Які спотворення характерні для карт, що запропонував учитель?
- ♦ Визначте способи зображення географічних об'єктів та явищ використані на картах вашого атласу. Наведіть кілька прикладів для кожного способу.

VI. ПІДСУМКИ УРОКУ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ♦ Опрацювати § _____
- ♦ Переглянути каталог картографічних проекцій, створених у світі.
<http://www.progonos.com/furuti/MapProj/Normal/TOC/cartTOC.html>

УРОК 4

Дата _____

КЛАСИФІКАЦІЯ КАРТ. НАВЧАЛЬНІ КАРТИ Й АТЛАСИ. НАЦІОНАЛЬНИЙ АТЛАС УКРАЇНИ, ЕЛЕКТРОННІ КАРТИ. КАРТОГРАФІЧНІ ІНТЕРНЕТ-ДЖЕРЕЛА. ГЕОІНФОРМАЦІЙНІ ТА СУЧАСНІ НАВІГАЦІЙНІ СИСТЕМИ

Клас _____

Мета:

навчальна: розширити й систематизувати знання учнів про види карт; сформувати уявлення про Національний атлас як комплексний картографічний твір енциклопедичного рівня; сформувати знання про особливості електронних варіантів картографічних джерел інформації;

розвивальна: розвивати допитливість, навички користування сучасними електронними джерелами інформації;

виховна: виховувати повагу до копії, відповідальної праці картографів та інших науковців.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручник, атлас, фізичні й тематичні карти й атласи України, електронні карти й атласи України.

Опорні та базові поняття: класифікація, атлас, ГІС, електронна карта, навігація.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

- ♦ У якій проекції створені карти України у вашому навчальному атласі? Обґрунтуйте вибір такої проекції.
- ♦ Які вимірювання на карті України будуть найточнішими? Обґрунтуйте свою відповідь.
- ♦ Запропонуйте один одному перелік географічних об'єктів та явищ. Зазначте способи, якими це можна відобразити на карті.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК УЧНІВ

- ♦ Як були складені навчальні атласи з географії та історії, якими ви користувалися в попередні роки? У чому принципова різниця між підручником і атласом?
- ♦ Яку інформацію отримує водій з автонавігатора? Чи можна з тією самою метою скористатися іншим засобом інформації?
- ♦ Перелічіть особливості користування електронними картами (у будь-якій пошуковій системі), якщо вам доводилось це робити. Чи можна відмовитись від карт та папері?

IV. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ І ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Вам добре вже відомо, що на картах можна не тільки відобразити майже таку саму кількість географічної інформації, що й у книжках, але й зробити її наочнішою, а головне — «прив'язати» до моделі території. Недарма жодна інформаційна передача на телебаченні про події хоч у рідному краї, хоч у світі не обходиться без карти. Щоб такий супровід був справді інформативним, потрібно, знати про можливості карт.

V. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Класифікація карт

- *за масштабом:* великомасштабні (понад 1:200 000), середньомасштабні (від 1:200 000 до 1: 1 000 000), дрібномасштабні (1: 1 000 000 і менше);
- *за змістом:* загальногеографічні й тематичні;

- за охопленням території (від Землі до найменших її ділянок);
- за призначенням: науково-довідкові, навчальні, військові, навігаційні, туристичні тощо.

2. Навчальні карти й атласи

Складені відповідно навчальних програм і з урахуванням вікових можливостей учнів.

За способом використання — настінні та настільні; за метою використання — оглядові, довідкові; за оформленням — однокольніорові та багатокольніорові, карти-слайди, карти-вклейки, текстові, контурні, бланкові, рельєфні тощо. Розрізняють атласи покласні, шкільно-краєзнавчі, тематичні.

3. Національний атлас України

Уперше створений в історії держави картографічний твір енциклопедичного рівня — розроблений відповідно до Указу Президента України. Містить 875 карт у шести тематичних блоках (висвітлено природно-ресурсний, демографічний, економічний потенціал країни). Уніфікований, співставний із національними атласами інших держав світу. Основа — сучасний банк даних. Складова ГІС країни, що дозволяє використовувати його в різних напрямках — від планування державних стратегій до освітянських цілей.

4. Електронні карти

Комп'ютерні версії паперових карт. Спочатку створюють цифрові карти — моделі місцевості у вигляді закодованих у числовій формі просторових координат. Електронна карта — цифрова карта візуалізована (проекції, умовні знаки тощо) в комп'ютерному середовищі.

5. Картографічні інтернет-джерела. Геоінформаційні та сучасні навігаційні системи

Будь-які картографічні твори (від зображень звичайних паперових варіантів до сучасних моделей), розміщені в мережі інтернет, є картографічними джерелами інформації.

ГІС — особливі джерела інформації утворені як комплекс електронних географічних карт зокрема і тривимірних моделей місцевості), текстової інформації, діаграм, графіків тощо, для найповнішого відображення кількісних і якісних показників певної території.

Переваги: можливість позиціонування об'єкта, внесення оновленої інформації, великий обсяг даних, спрощують процес зіставлення даних, аналіз тощо.

Недоліки: користування тільки за наявності відповідної комп'ютерної техніки з програмним забезпеченням і електрики.

VI. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

- ♦ Класифікуйте одну з карт атласу, пояснюючи ознаки віднесення карти до певного виду.
- ♦ Ознайомтеся з електронними картами Національного атласу України на сайті Інституту географії НАНУ <http://www.igna.org.ua/>. Порівнюючи зміст матеріалу в підручнику, випишіть назви карт, які стануть вам у пригоді під час вивчення курсу.

VII. ПІДСУМКИ УРОКУ

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ♦ Опрацювати § _____
- ♦ Підготувати креслярське приладдя (лінійки, транспортири, циркулі-вимірювачи).
- ♦ Ознайомитися в мережі інтернет з різноманітними картографічними творами, наприклад, на сайті <https://www.google.com.ua/maps>.

ТЕМА 2. ТОПОГРАФІЧНІ КАРТИ

Дата _____

УРОК 5

Клас _____

ТОПОГРАФІЧНІ КАРТИ. КООРДИНАТНІ СІТКИ

ЧИТАННЯ ТА ПРАКТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТОПОГРАФІЧНИХ КАРТ (ЧАСТИНА 1)

Мета:

навчальна: сформувати уявлення про топографічні карти, удосконалити та розширити знання про системи позиціювання об'єктів на місцевості (географічні та прямокутні координати), способи визначення відстаней;

розвивальна: сприяти професійній орієнтації, розвивати просторове уявлення, логічне мислення, прикладні вміння користування картами;

виховна: виховувати відповідальність, акуратність під час виконання роботи, взаємодопомогу.

Тип уроку: формування нових знань, умінь, навичок.

Обладнання: підручник, атлас, топографічні карти, креслярське приладдя.

Опорні та базові поняття: топографічна карта, план, розграфлення карт, координатна сітка, географічні та прямокутні координати.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК УЧНІВ

- ♦ Які карти називають загальногеографічними?
- ♦ За фізичною картою України визначте якомога точніше координати свого населеного пункту. Чи у всіх учнів результати будуть однакові? Від чого це залежить?
- ♦ За тією самою картою визначте відстань між вашим населеним пунктом та будь-яким містом України. Чи можна використати ці дані, наприклад, диспетчерам повітряних ліній?
- ♦ З курсу географії 6 класу пригадайте, які завдання ви виконували за планом місцевості.

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТА ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Говорячи про карти, ми зауважили, що вони обов'язково мають спотворення. Навіть якщо не спотворюються кути, спотворюються форми, відстані. Як користуватися ними, коли треба і зорієнтуватися за картою, і визначити напрям? Можна користуватися планом, але як бути, коли територія велика? Для цього створена ціла наука — *топографія*, результатом якої є топографічні карти.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Топографічні карти

Топографічні карти — детальні загальногеографічні карти великого масштабу (1 : 10000 — 1 : 1 000000, більшого масштабу — плани). Мають високу геометричну точність (забезпечують високу точність вимірювань) і географічну відповідність.

2. Розграфлення і номенклатура топографічних карт

Топографічні карти складаються з окремих аркушів, межами зображення (рамками карт) яких є відрізки паралелей і меридіанів, що утворюють географічну координатну сітку (для визначення географічних координат, відстаней в градусах).

Основа — міжнародна карта масштабу 1 : 1 000 000 (трапеція розміру 4° по широті, 6° по довготі). Вона поступово поділяється на більші за масштабом

карти з меншими за розмірами відрізками паралелей і меридіанів. Паралелі і меридіани карт підписують у кутах карти. Для зручності визначення географічних координат відстань між ними поділена відрізками на хвилини і секунди.

Номенклатура карти — система позначень (букви й цифри) окремих аркушів карти.

Номенклатура аркушів мільйонної карти складається з великої літери латинського алфавіту, які позначають відповідні 4-градусні широтні смуги — пояси, виділені від екватора до полюсів, і арабської цифри, які позначають номери 6-градусних вертикальних смуг, що відлічують із заходу на схід від меридіана 180° .

3. Прямокутні координати

Прямокутні координати використовують, коли розміри ділянки під час виконання геодезичних робіт дозволяють знехтувати сферичністю Землі. Місцезросташування об'єктів визначають в лінійних величинах (м, км).

Для полегшення визначення прямокутних координат і відстаней між об'єктами нанесено кілометрову сітку, утворену вертикальними і горизонтальними лініями, проведеними через ціле число кілометрів.

Горизонтальні лінії паралельні до екватора і підписані між внутрішньою і хвилинною рамками на лівому і правому полях карти числом, що означає відстань від екватора в кілометрах (координата X).

Вертикальні лінії паралельні до осевого меридіана зони в 6° довготи, яка утворюється під час використання поперечної циліндричної проекції. Таких зон утворюється 60 шт. Середній меридіан зони називають осевим.

Вертикальні лінії підписують між внутрішньою і хвилинною рамками на верхньому і нижньому полях, де цифри вказують номер зони (одна або дві цифри) та відстань від осевого меридіану зони (завжди три праві цифри).

Координати точки, що розташована між лініями сітки, визначають шляхом додавання відповідних відстаней від ліній кілометрової сітки до точки в метрах (вимірюють лінійкою).

Щоб не було від'ємних ординат, точкам осевого меридіана умовно дописують 500 км. Наприклад $Y = 4\ 385\ 536$ означає, що точка розташована в четвертій зоні і віддалена (на захід) від осевого меридіана на $385536 - 500\ 000 = -114464$ м.

L (довгота осевого меридіану) $= 6^\circ \times n - 3^\circ$, де n — номер зони.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

- ◆ Що таке топографічні карти? Для чого їх створюють?
- ◆ Визначте географічні і прямокутні координати будь-якої точки на топографічній карті. На якій відстані від екватора та нульового меридіана вона розташована?

VI. ПІДСУМКИ УРОКУ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ◆ Опрацювати § _____
- ◆ Підготувати креслярське приладдя (лінійки, транспортири, циркулі-вимірвачі).
- ◆ Ознайомитися з топографічною картою цікавої вам місцевості на сайті <http://ukrmap.net/>. Визначити географічні та прямокутні координати будь-якого об'єкта. Які невідповідності сучасному стану ви помітили на цій карті? Чи можна користуватися такою картою?

УРОК 6

Дата _____

Клас _____

ЗМІСТ ТОПОГРАФІЧНИХ КАРТ, ЇХ ПРАКТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ. ПЛАНИ МІСТ, СХЕМИ РУХУ ТРАНСПОРТУ. ЧИТАННЯ ТА ПРАКТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТОПОГРАФІЧНИХ КАРТ (ЧАСТИНА 2)

Мета:

навчальна: удосконалити знання про способи зображення об'єктів місцевості на топографічних картах, знання й практичні вміння визначати напрямки, особливості рельєфу місцевості за картами;

розвивальна: сприяти професійній орієнтації, розвивати просторове уявлення, зацікавленість, прикладні вміння користування картами;

виховна: виховувати відповідальність, акуратність під час виконання роботи, взаємодопомогу.

Тип уроку: формування нових знань, умінь, навичок.

Обладнання: підручник, атлас, топографічні карти, креслярське приладдя.

Опорні та базові поняття: горизонталь, шкала закладень, азимут, магнітне схилення, зближення меридіанів, дирекційний кут, план, схема руху транспорту.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІВЬ І НАВИЧОК УЧНІВ

- ♦ Яку інформацію зображують на загальногеографічних картах?
- ♦ Як визначити основні сторони горизонту на місцевості, на плані, на географічній карті?
- ♦ З курсу географії 6 класу пригадайте, які завдання ви виконували за планом місцевості.

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТА ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сьогодні ми доповнимо наші знання й практичні вміння користуватися топографічними картами. Раніше реальні топографічні карти переважно мали гриф секретності. У сучасному світі вони стають доступними широкому загалу. Карта може допомогти в незнайомому місці, правильно обрати дачну ділянку, успішно провести похід й багато іншого. Головне вміти користуватися таким унікальним джерелом знань.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Умовні знаки

Топографічні умовні знаки — це система графічних позначень, написів і цифрових характеристик кількісних та якісних відмінностей об'єктів місцевості на планах і картах.

Умовні знаки топографічних карт пояснюються в легенді карти і спеціальних збірниках. Вони стандартні і єдині.

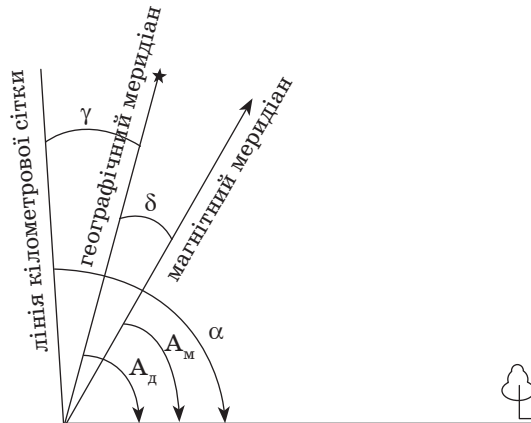
2. Позначення абсолютних висот місцевості

Рельєф зображено за допомогою *горизонталей*. На складних ділянках вони доповнені *бергштрихами*. Через певні проміжки горизонталі потовщені. Абсолютні висоти характерних точок мають цифрові підписи. Окремі форми рельєфу позначені спеціальними умовними знаками. За щільністю горизонталей можна виявити характер схилів та їхню крутість. Чим меншою є відстань між горизонталями, тим схил буде крутіший.

Крутість схилів визначають за допомогою *шкали закладення*, яку розміщують за рамкою карти.

3. Орієнтування за топографічною картою

Магнітні і географічні полюси не збігаються. Тому під час визначення напрямку на карті і місцевості (за компасом) треба врахувати це.

Азимут магнітний (A_m) — кут між напрямками на магнітний Північний полюс і певний об'єкт місцевості. Вимірюють за ходом годинникової стрілки.

Азимут дійсний (географічний) (A_d) — кут між напрямками на географічний Північний полюс і на певний об'єкт місцевості. Вимірюють за ходом годинникової стрілки.

Магнітне схилення (δ) — кут між географічним та магнітним меридіанами. Східне схилення — магнітний меридіан відхиляється від дійсного меридіану на схід, *західне* — на захід.

Дирекційний кут (α) — кут між північним напрямком вертикальної лінії кілометрової сітки та напрямком на об'єкт. Вимірюють за ходом годинникової стрілки від 0 до 360°.

Зближення меридіанів (γ) — кут між північним напрямком вертикальної лінії кілометрової сітки та географічним меридіаном.

4. Плани міст. Схеми руху транспорту

Плани міст відносять до спеціальних видів планів, тому вони містять не всю інформацію характерну для топографічних планів. Створюють у масштабі у відповідних умовних знаках. Щільність забудови не дозволяє зображувати рельєф, елементи плану спрощені.

Схеми транспорту можуть бути накладені на топографічні плани чи карти. Окремі схеми (наприклад, метро) мають на меті відображення послідовності розташування об'єктів без урахування їхнього дійсного положення в просторі.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

- ♦ Одне одному поставте крапку на фрагменті топографічної карти. Визначте абсолютну висоту даної точки на місцевості, опишіть, де вона розташована, визначте напрямок до неї від школи.
- ♦ На схемі метрополітену будь-якого міста світу заплануйте поїздку між станціями, розташованими на різних гілках, з найменшою кількістю пересадок.

VI. ПІДСУМКИ УРОКУ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ♦ Опрацювати § _____
- ♦ Підготувати креслярське приладдя (лінійки, транспортири, циркулі-вимірювачі).
- ♦ У мережі інтернет відшукати онлайн-плани найбільших міст України.

УРОК 7

Дата _____

Клас _____

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 1. ВИЗНАЧЕННЯ НАПРЯМКІВ, ВІДСТАНЕЙ, ПЛОЩ, ГЕОГРАФІЧНИХ І ПРЯМОКУТНИХ КООРДИНАТ, ВИСОТ ТОЧОК ЗА ТОПОГРАФІЧНОЮ КАРТОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ. ПРОКЛАДАННЯ МАРШРУТІВ ЗА ТОПОГРАФІЧНОЮ КАРТОЮ ТА ЇХ ОБГРУНТУВАННЯ

Мета:

навчальна: удосконалити наявні і сформувати нові практичні вміння і навички роботи з топографічними картами; навчити учнів вирішувати конкретні задачі за допомогою топографічної карти;

розвивальна: розвивати логічне мислення, прикладні математичні навички, картографічні компетенції;

виховна: виховувати охайність, взаємодопомогу.

Тип уроку: формування та вдосконалення вмінь та навичок.

Обладнання: навчальні топографічні карти, креслярське приладдя.

Опорні та базові поняття: абсолютна висота, напрямки сторін горизонту, азимут, координати, способи зображення об'єктів місцевості.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК УЧНІВ

- ♦ Що таке топографічна карта?
- ♦ Для чого на топографічних картах нанесені географічна і кілометрова сітки?
- ♦ У чому принципова різниця між географічними та прямокутними координатами?
- ♦ Що таке азимут? Поясніть різницю між магнітним та дійсним азимутом.
- ♦ На які менші одиниці поділяється градусна міра?
- ♦ Назвіть відомі вам способи визначення відстаней на картах і планах.
- ♦ Що таке масштаб карти? Назвіть три види масштабу.
- ♦ Як на плані визначити висоту місцевості?
- ♦ Що таке горизонталь? Які правила її підписування?
- ♦ На що вказує бергштрих?
- ♦ Згадайте основні способи зображення об'єктів місцевості на картах.

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ І ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Уявіть, що вам треба піти в похід територією незнайомої місцевості. Вам надали її топографічну карту. Чи можна за нею визначити складність і протяжність маршруту, продумати необхідне спорядження, у випадку небезпеки повідомити в рятувальну службу про своє місцезнаходження? Потренуємось!

IV. ВСТУПНІ ВПРАВИ

Знайомство з наданою топографічною картою:

- розміщення основних елементів карти: картографічного зображення; назви; внутрішньої, мінутної і зовнішньої рамок; підписів масштабу; легенди; даних магнітного схилення і зближення меридіанів; графіку закладень;
- визначення масштабу карти;
- визначення граничних меридіанів і паралелей карти, розміри рамок аркуша карти (в градусній мірі по широті і довготі), ціни поділок мінутної рамки;
- визначення відстані, через яку проведені лінії кілометрової сітки, кута між вертикальними лініями кілометрової сітки і географічними меридіанами (зближення меридіанів);
- з'ясування основних елементів місцевості відображених на карті.

V. ПРОБНІ ТА ТРЕНУВАЛЬНІ ВПРАВИ

1. Знаходження названого об'єкта.
2. Визначення його географічних координат.
3. Визначення висоти місцевості, на якій розміщений об'єкт.
4. Визначення відстані між двома об'єктами за допомогою масштабу і кілометрової сітки.
5. Визначення із заданої точки місцевості на об'єкт дійсного і магнітного азимутів, дирекційного кута.

VI. ТВОРЧІ ВПРАВИ

1. Дослідження
 - За картою намітити маршрут походу, який складається з кількох ділянок, що змінюють свій напрямок одна відносно іншої.
 - Визначити географічні координати початкового і кінцевого пунктів, відстань між ними.
 - Для однієї ділянки визначити її протяжність, азимут, яким ви рухатиметеся на місцевості за компасом, рельєфні особливості (спуски, підйоми, їхню крутизну), описати об'єкти, що траплятимуться вам на шляху, їхні деякі характеристики.
 - Визначити зміну напрямку під час переходу на наступну ділянку маршруту.
 - Визначити відстань кінцевого пункту маршруту від екватора.
2. Зробити загальний висновок про можливості і значення топографічних карт.

VII. ПІДСУМКИ УРОКУ

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ♦ Закінчити практичну роботу.
- ♦ Знайти в мережі інтернет топографічні карти своєї області (наприклад, <http://www.ua-maps.com>), схеми обласного чи районного центру, онлайн-схеми територій з цікавим і корисним для вас змістом (наприклад, схему велопаркувань, схеми громадського транспорту, квест-схеми тощо).

РОЗДІЛ II. ГЕОГРАФІЧНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ

ТЕМА 1. УКРАЇНА НА ПОЛІТИЧНІЙ КАРТІ ЄВРОПИ І СВІТУ

Дата _____

Клас _____

УРОК 8

ПОЛІТИЧНА КАРТА СВІТУ, ЇЇ ЕЛЕМЕНТИ ТА ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ

Мета:

навчальна: сформувати поняття «політична карта світу», «державний лад»; з'ясувати особливості та етапи формування політичної карти світу; ознайомити з державним ладом України; удосконалити навички роботи з політичною картою світу;

розвивальна: розвивати науковий світогляд, інтерес до політичних подій у світі й власній країні, формувати позицію обізнаного, відповідального громадянина;

виховна: виховувати любов до України, толерантність.

Тип уроку: формування нових знань, умінь, навичок.

Обладнання: підручник, атлас, фізична карта світу, політична карта світу, Конституція України.

Опорні та базові поняття: політична карта світу, країна, держава, залежна територія, невизнана держава.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК УЧНІВ

- ♦ Які країни в епоху Великих географічних відкриттів були наймогутнішими у світі? Як це вплинуло на інші території світу?
- ♦ Які країни є найбільшими у світі за площею? за чисельністю населення?
- ♦ З якими аспектами життя країн ви ознайомилися під час вивчення географії материків?

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТА ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сьогодні ви є свідками активних процесів у міжнародній політиці. Одним зі спірних питань в обговореннях на різних рівнях є приналежність тих чи інших територій одній чи іншій країні. Інколи, на жаль, такі дискусії переростають у військові конфлікти. Чи можна визначити, хто має рацію? Зрозуміти такі складні питання вам допоможуть наші наступні уроки.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Політична карта світу

- а) картографічний твір, на якому відображено поділ території світу на державні утворення;
- б) підсумок політичних процесів у світі, що формують державну владу та устрій країн на окремих етапах, сукупність знань про взаємовідносини між ними.

2. Основні елементи політичної карти світу

Територія — це частина земної поверхні, що має певні просторові межі. Згідно норм міжнародного права на Землі виділяють:

- **території держав** — у межах кордонів частина суходолу, територіальні води, виключна економічна зона (до 200 морських миль від берегової лінії), надра (до технічно допустимої глибини), повітряний простір (над територією й акваторією держави), судна й кораблі з прапором держави, території посольств і місій, кабелі й трубопроводи;

- *залежні країни і території-колонії* («володіння», «залежні території» тощо), які не мають політичної та економічної самостійності, *протекторати*, що мають відносну внутрішню незалежність, і *підопічні території*, які тимчасово передано ООН під контроль інших держав;
- *акваторію відкритого моря* — мають право користуватися всі;
- *Антарктида* — нейтральна демілітаризована територія.

Країна — територія з визначеними кордонами, заселена певним народом, яка може мати державний суверенітет або бути залежною/невизнаною. Якщо країна є суверенною територією, то вона набуває політичного змісту держави.

Держава — суверенне політичне утворення, яке здійснює свої повноваження на певній території через діяльність особливої системи органів і організацій.

3. Процес формування політичної карти світу

Стародавній період (до V ст.) — відбувалось утворення могутніх держав: Єгипту, Римської імперії, Греції; постійний перерозподіл територій.

Середньовічний період (з V по XV ст.) — політична карта набувала чітких контурів, особливо в європейській та азіатській частинах.

Новий період (з XV ст. до закінчення Першої світової війни) — найвагоміший у кількісному формуванні політичної карти світу. Була сформована колоніальна система найпотужніших європейських держав. Створювалися нові держави переселенського типу в Америці та Австралії. Посилилась боротьба країн за незалежність.

Новітній період — розпад колоніальних супердержав, утворення нових незалежних країн (колишні колонії, нові утворення після зміни влади, об'єднання чи розподіл), утворення наддержавних об'єднань (ЄС).

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

- ♦ За картами атласу складіть список країн, які схожі з Україною за державним ладом.
- ♦ Які держави світу мають колоніальні володіння?
- ♦ Як колоніальне минуле позначається на житті сучасних незалежних країн — колишніх колоній?
- ♦ Назвіть ознаки державності України.

VI. ПІДСУМКИ УРОКУ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ♦ Опрацювати § _____
- ♦ Ознайомитися з розділом 1 чинної Конституції України (<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/>).

УРОК 9

Дата _____

Клас _____

ГЕОГРАФІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ (ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНЕ, ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНЕ, ПОЛІТИКО-ГЕОГРАФІЧНЕ). ГЕОПОЛІТИКА. ДЕРЖАВНА ТЕРИТОРІЯ УКРАЇНИ. ДЕРЖАВНІ КОРДОНИ, РОЗМІРИ ТЕРИТОРІЇ, КРАЙНІ ТОЧКИ, ГЕОГРАФІЧНІ ЦЕНТРИ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПИ.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 2. ПОЗНАЧЕННЯ НА КОНТУРНІЙ КАРТІ КОРДОНІВ СУСІДНІХ ДЕРЖАВ, КРАЙНІХ ТОЧОК, ГЕОГРАФІЧНИХ ЦЕНТРІВ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПИ І ЗАЗНАЧЕННЯ ЇХНІХ НАЗВ; ВИЗНАЧЕННЯ КООРДИНАТ ТОЧОК, ПРОТЯЖНОСТІ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В ГРАДУСАХ І КІЛОМЕТРАХ.

ДОСЛІДЖЕННЯ. ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГЕОГРАФІЧНОГО ПОЛОЖЕННЯ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ СВІТУ (2–3 НА ВИБІР)

Мета:

навчальна: сформувати розуміння географічного положення держави та розрізнати особливості фізико-, економіко- та політико-географічного положення; навчити визначати й оцінювати географічне положення України; удосконалити знання про державну територію України; сформувати поняття «геополітика»;

розвивальна: розвивати науковий світогляд, відповідальне критичне ставлення до геополітичних процесів та пропаганди у світі;

виховна: виховувати любов до України, толерантність, відповідальність за розвиток своєї країни.

Тип уроку: формування нових знань, умінь, навичок.

Обладнання: підручник, атлас, контурні карти, фізична і політична карта світу, фізична карта України.

Опорні та базові поняття: фізико-, економіко-, політико-географічне положення держави; державна територія, кордон, крайні точки, територіальні води.

Географічна номенклатура: острови Зміїний, Джарилгач, півострови Кримський, Керченський, коса Арабатська Стрілка, Каркінітська затока, Керченська протока.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК УЧНІВ

- ♦ Що є державною територією?
- ♦ Охарактеризуйте державний лад в Україні.
- ♦ Що означає визначити ФГП певної території?
- ♦ Що таке крайні точки певної території (наприклад, материка)?
- ♦ У які способи ви визначали протяжність материків?

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТА ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Шведський учений Р. Челлен (1864–1922) — один з «батьків» геополітики, вважав, що держава — це «географічний організм, утілений у просторі». А тепер пригадайте з курсу біології, що представники цієї науки називають організмом. Висловіть «за» і «проти» можливості тлумачення держави як організму. Наприкінці уроку ми повернемося до ваших аргументів.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Географічне положення

Оцінка географічного положення держави складається з оцінки фізико-, економіко- та політико-географічне положення.

ФГП України: у центральній і південно-східній частині Європи материка Євразія; в межах Східноєвропейської платформи Євразійської літосферної плити, якій у рельєфі відповідає Східноєвропейська рівнина, і в межах рухливого Середземноморського складчастого поясу, якому в рельєфі України

відповідають Карпатські і Кримські гори, западина Чорного моря; в помірно-континентальній області помірного поясу, в межах мішаних і широколистих лісів, лісостепу, степу, гірських поясів Карпат і Криму; на півдні вихід до Чорного й Азовського внутрішніх морів Атлантики, берегова лінія сильно порізана; зручне положення для проживання населення та ведення господарської діяльності.

ЕГП — сукупність просторових відносин із зовнішніми об'єктами, що мають економічне значення для функціонування й розвитку. Оцінка ЕГП містить такі аспекти: ступінь економічного розвитку сусідніх країн й економічних регіонів, близькість й розвиненість міжнародних транспортних шляхів, паливно-сировинних баз, промислових і сільськогосподарських районів, ринків сбути, зміни в часі.

ПГП — сукупність просторових відносин з іншими країнами й регіональними об'єднаннями країн з точки зору загальнополітичних, економічних й військово-стратегічних інтересів і можливостей. Оцінка ПГП країни містить такі аспекти: ступінь політичної та економічної стабільності, відповідність ідеології, культурних традицій, рівня розвитку із сусідніми країнами; обсяг та якість зв'язків із країнами світу, політичне та економічне значення у світі та регіоні, ступінь зовнішньополітичної активності; участь у військово-політичних групуваннях, наявність дружнього або ворожого оточення, відповідність кордонів територіям розселення народів, наявність спірних територій.

2. Державна територія України

Державна територія України є недоторканою, а її межі визначаються державним кордоном (ст. 2 Конституції України). $S = 603,7$ тис. км² (46 місце у світі, 1 місце в Європі); протяжність 1316 км (зх. → сх.), 893 км (пн. → пд.).

Державний кордон суходолом з сімома державами (понад 5,6 тис. км), морський кордон Чорним та Азовським морями (понад 1,3 тис. км).

Існують різні методика визначення географічного центру території.

Географічний центр території України:

- смт Добровеличківка (за серединним положенням між крайніми точками);
- с. Мар'янівка Шполянського р-ну Черкаської обл., або точка за 2 км на захід від м. Ватутіне Черкаської області (за різними методиками врахування конфігурації території).

Географічні центри Європи: с. Пурнюшкеш за 25 км на північ від Вільнюс а (Литва); за 50 км на північний захід від Полоцька (Білорусь); о-в Сааремаа (Естонія); с. Талія (Угорщина); с. Ділове Рахівського р-ну, Закарпатської обл. та ін.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Виконання Практичної роботи № 2.

Дослідження. Порівняльна оцінка географічного положення України з країнами світу (2–3 на вибір).

VI. ПІДСУМКИ УРОКУ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ◆ Опрацювати § _____